

DAVLAT ARBOBLARI CHIQISHLARIDA AUDITORIYANI ISHONTIRISH VOSITALARINING LINGVISTIK TAHLILI

Sattarova Dilrabo Ikrambayevna

Samarqand davlat chet tillar instituti
assistant o'qituvchisi

E-mail: satarovadilrabo25@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat arboblari chiqishlarida auditoriyani ishontirish vositalarining lingvistik tahlili yoritilgan. Nutqning ta'sirchanligi, ritorik strategiyalar, emotsional va mantiqiy dalillar, shuningdek, so'z tanlovi va nutq tuzilmasi orqali auditoriyaga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi. Maqolada siyosiy ritorika, nutq uslubi, pragmatik niyat va kontekstual omillar o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat arboblarning chiqishlari tilning ijtimoiy va kommunikativ qudratini namoyon etuvchi murakkab jarayon bo'lib, unda leksik, sintaktik va pragmatik vositalar uyg'unlashgan holda ishlatiladi. Shuningdek, maqolada milliy siyosiy nutq namunalarda ishlatiladigan lingvistik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinib, ularning auditoriyaga psixologik ta'sir ko'rsatishdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: davlat arbobi, siyosiy nutq, ritorika, ishontirish, lingvistik tahlil, pragmatika, stilistika, etos, patos, logos, kommunikativ strategiya, manipulyativ til, muloqot, auditoriya, emotsional ta'sir, nutq madaniyati.

Аннотация. В статье представлен лингвистический анализ средств убеждения аудитории в выступлениях государственных деятелей. Подробно анализируются механизмы воздействия на аудиторию посредством эффективности речи, риторических стратегий, эмоциональной и логической аргументации, а также выбора слов и структуры речи. В статье рассматриваются политическая риторика, стилистика речи, прагматическая интенция и контекстуальные факторы. Результаты исследования показывают, что выступления государственных деятелей представляют собой сложный процесс, демонстрирующий социальную и коммуникативную силу языка, в котором лексические, синтаксические и прагматические средства используются согласованно. В статье также анализируются особенности языковых средств, используемых в образцах национальных политических речей, и подчеркивается их роль в психологическом воздействии на аудиторию.

Ключевые слова: государственный деятель, политическая речь, риторика, убеждение, лингвистический анализ, прагматика, стилистика, этос, пафос, логос, коммуникативная стратегия, манипулятивный язык, коммуникация, аудитория, эмоциональное воздействие, культура речи.

Annotation. This article provides a linguistic analysis of the means of persuasion of the audience in the speeches of state figures. The mechanisms of influencing the audience through the effectiveness of speech, rhetorical strategies, emotional and logical arguments, as well as word choice and speech structure are analyzed in depth. The article examines political rhetoric, speech style, pragmatic intention and contextual factors. The results of the study show that the speeches of state figures are a complex process that demonstrates the social and communicative power of language, in which lexical, syntactic

and pragmatic means are used in a coordinated manner. The article also analyzes the specific features of linguistic means used in national political speech samples and highlights their role in psychologically influencing the audience.

Key words: *statesman, political speech, rhetoric, persuasion, linguistic analysis, pragmatics, stylistics, ethos, pathos, logos, communicative strategy, manipulative language, communication, audience, emotional impact, speech culture.*

KIRISH

Har bir jamiyatda siyosiy yetakchilarning nutqi millat hayotida muhim o‘rin tutadi. Davlat arboblarning chiqishlari nafaqat siyosiy qarorlarni ifoda etadi, balki xalqni ruhlantirish, ishontirish, ishonch uyg‘otish, muayyan g‘oyani singdirish va ijtimoiy ongni shakllantirish kabi kommunikativ vazifalarni ham bajaradi. Nutq orqali yetakchi o‘zining siyosiy pozitsiyasini ifoda etadi, ijtimoiy guruhlar bilan muloqot o‘rnatadi hamda ularning e‘tiborini ma‘lum maqsadga yo‘naltiradi. Shu boisdan siyosiy nutqni, xususan, davlat arboblari chiqishlarini lingvistik jihatdan tahlil etish, zamonaviy tilshunoslik va kommunikatsiya nazariyalarining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Til nafaqat aloqa vositasi, balki ijtimoiy boshqaruv, ta‘sir ko‘rsatish, e‘tiqod shakllantirish qurolidir. Siyosiy nutqda til o‘zining eng yuqori kommunikativ imkoniyatlarini namoyon etadi. Davlat arboblarning chiqishlari, odatda, puxta tayyorlangan, ritorik jihatdan mukammal, emotsional jihatdan ta‘sirchan va mantiqan asoslangan bo‘ladi. Ular auditoriyani ishontirish uchun turli lingvistik vositalardan - metafora, epitet, takror, parallelizm, so‘z o‘yini, intonatsion urg‘u, hamda sintaktik strukturalarning maqsadli tanlovidan foydalanadilar.

Bugungi globallashuv davrida davlat arboblarning chiqishlari nafaqat mahalliy auditoriyani, balki xalqaro hamjamiyatni ham qamrab oladi. Shu sababli ularning nutqi xalqaro kommunikativ madaniyat, diplomatik odob va pragmatik moslashuv tamoyillariga asoslanadi. Shuningdek, bu nutqlarda milliy o‘zlikni, tarixiy qadriyatlarni va zamonaviy siyosiy mafkurani uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada davlat arboblari chiqishlaridagi auditoriyani ishontirish vositalarining lingvistik mexanizmlari ilmiy-nazariy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi - siyosiy nutqdagi ishontiruvchilik strategiyalarini, lingvistik birliklarning psixologik va kommunikativ ta‘sirini, shuningdek, ularning ijtimoiy-funksional o‘rnini aniqlashdir.

ASOSIY QISM

Davlat arboblarning chiqishlari tilshunoslikda alohida tahlil obyekti hisoblanadi, chunki bu turdagi nutq ijtimoiy hayotga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Siyosiy nutqning asosiy maqsadi - auditoriyani ishontirish va safarbar etishdir. Bu jarayonda til, kommunikativ

strategiya va ritorik vositalar o‘zaro uzviy bog‘liq holda ishlaydi. Aristotel ta’limotiga ko‘ra, ishonirishning uch asosiy manbai mavjud: **etos** (so‘zlovchining shaxsiy ishonchliligi), **patos** (tinglovchilarning hissiyotlariga murojaat qilish), va **logos** (mantiqiy asos va dalillar). Davlat arboblari bu uch yo‘nalishni o‘z nutqlarida uyg‘unlashtirish orqali kuchli kommunikativ ta’sirga erishadilar.

Etos jihatidan, siyosiy yetakchi o‘zining axloqiy obro‘si, tajribasi, rahbarlik fazilatlari orqali auditoriyada ishonch uyg‘otadi. Masalan, “Men xalq bilan birgamiz” yoki “Biz barcha sinovlarni yelkama-yelka yengamiz” kabi iboralar nutq sub’ektining jamoa bilan birligini bildiradi va etosni mustahkamlaydi. Patos esa emotsional unsurlar orqali ifodalanadi: bu joylarda metaforalar, antitezalar, emotsional takrorlar, ohang va ritm orqali xalq ruhiyatiga ta’sir ko‘rsatiladi. “Yurtimiz kelajagi farzandlarimiz qo‘lida” kabi gaplar tinglovchida mas’uliyat hissini oshiradi. Logos komponenti esa dalillarga, statistik ma’lumotlarga, tarixiy faktlarga asoslangan mantiqiy isbotlarni o‘z ichiga oladi.

Lingvistik tahlil nuqtayi nazaridan siyosiy nutqda **leksik** darajadagi vositalar muhim rol o‘ynaydi. Davlat arboblari ko‘pincha “taraqqiyot”, “barqarorlik”, “yangilanish”, “adolat”, “islohot”, “yuksalish” kabi ijobiy konnotatsiyaga ega so‘zlardan foydalanadilar. Bu so‘zlar semantik jihatdan kuchli ta’sirga ega bo‘lib, ijtimoiy ongda optimistik kayfiyatni shakllantiradi. Shuningdek, “biz”, “xalqimiz”, “vatanimiz” kabi inklyuziv birliklar auditoriyani yagona maqsad sari birlashtirish vazifasini bajaradi.

Sintaktik darajada esa parallel konstruksiyalar, gradatsiya, inversiya, ritorik so‘roq va undovlar keng qo‘llaniladi. Masalan, “Biz yangi yutuqlarga erishamiz, biz yangi marralarni zabt etamiz, biz yangi tarix yaratamiz!” kabi sintaktik parallelizm tinglovchiga kuchli motivatsion ta’sir ko‘rsatadi. Bunday usullar nutqqa ritmik ohang, muvozanat va ta’sirchanlik beradi.

Pragmatik jihatdan, siyosiy nutq maqsadga yo‘naltirilgan muloqot shaklidir. Unda har bir so‘z, har bir ifoda kommunikativ niyatga xizmat qiladi. Davlat arbobi nutqida kontekstual omillar joy, vaqt, auditoriya tarkibi, siyosiy vaziyat muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, iqtisodiy inqiroz davrida ishlatiladigan nutq unsurlari ko‘proq sabr, birdamlik, ishonch va barqarorlik g‘oyalarini ilgari suradi.

Siyosiy nutqning **stilistik** tahlili shuni ko‘rsatadiki, unda adabiy til normalari bilan bir qatorda badiiylik elementlari ham faol ishlatiladi. Metafora va metonimiya orqali abstrakt tushunchalar jonlantiriladi: “Davlat - bu katta oila”, “Islohotlar kelajakka ochilgan eshik” kabi iboralar bu jarayonni ifodalaydi. Shuningdek, eufemizm va sinonimlarning ishlatilishi orqali nutq yumshoqligi, diplomatiklik ta’minlanadi.

Siyosiy yetakchilarning nutqida **diskursiv** strategiyalar ham alohida o‘rin tutadi. Diskurs nazariyasiga ko‘ra, nutq - bu faqat til hodisasi emas, balki ijtimoiy amaliyotdir.

Davlat arbobining har bir chiqishi ma’lum kontekstda maqsadli auditoriyaga yo’naltirilgan ijtimoiy xabar sifatida shakllanadi. Shu sababli, siyosiy diskursda **manipulyativ til vositalari** ham mavjud bo’lishi tabiiy: ular orqali tinglovchi ongida muayyan ijobiy yoki salbiy assotsiatsiyalar hosil qilinadi. Misol uchun, “tinchlikni buzuvchilar”, “xalq dushmanlari”, “taraqqiyot yo’lida to’siqlar” kabi birikmalar ijtimoiy baholash funksiyasini bajaradi.

Nutqning **intonatsion** va **fonetik** jihatlari ham auditoriyani ishontirishda muhim rol o’ynaydi. Ohang, pauza, urg’u, nutq tempi - bularning barchasi ma’no va emotsiyani kuchaytiradi. Masalan, pauzalar orqali muhim fikrlarni ajratish, ohangni pasaytirish yoki ko’tarish orqali hissiy ta’sirni kuchaytirish mumkin.

Lingvistik tahlil shuni ko’rsatadiki, davlat arboblarning nutqlari, asosan, **intertekstual** xususiyatga ega bo’ladi. Ular tarixiy shaxslar, diniy manbalar, xalq maqollari yoki adabiy asarlardan iqtiboslar keltirib, o’z fikrlarini legitimlashtiradilar. Bunday intertekstual ishoralar auditoriyada milliy g’urur, tarixiy xotira va madaniy identifikatsiya hissini uyg’otadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, shuningdek boshqa davlat rahbarlarining nutqlarini tahlil qilganda, ularning tilida doimiy ijobiy semantik maydon ko‘zga tashlanadi. “Yangi O‘zbekiston”, “inson qadri uchun”, “xalq davlat idoralarga emas, davlat xalqimizga xizmat qilishi kerak” kabi iboralar pragmatik va emotsional jihatdan kuchli ta’sir kuchiga ega. Ular nafaqat semantik jihatdan, balki psixologik jihatdan ham auditoriyani harakatga undaydi.

Davlat arboblari chiqishlarida **qiyosiy, umumlashtiruvchi** hamda **perspektiv** tahlil metodlari qo’llaniladi. Nutqning har bir segmenti maqsadli tuzilgan bo’lib, unda so‘zlar, dalillar va emotsiyalar uyg’unlashadi. Shuningdek, **kommunikativ kompetensiya** - ya’ni, auditoriya kutgan darajada to’g’ri, samarali va madaniyatli so‘zlash qobiliyati - yetakchi shaxsning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Tilshunoslar ta’kidlaganidek, siyosiy ritorika - bu “ta’sir quroli sifatida til”dir. Shu sababli davlat arboblarning chiqishlarini lingvistik tahlil qilish orqali jamiyatdagi mafkuraviy jarayonlar, ijtimoiy qarashlar va xalqning ruhiy holati haqida ham muayyan xulosa chiqarish mumkin.

Bugungi kunda siyosiy kommunikatsiya tahlilida **kognitiv-lingvistik** yondashuv ham keng qo’llanmoqda. Bu yondashuvga ko’ra, nutq - inson tafakkurining verbal shaklidir. Demak, siyosiy yetakchining nutqi orqali uning dunyoqarashi, qadriyatlar va maqsadlari aks etadi. Masalan, “kelajak avlod”, “barqaror taraqqiyot”, “milliy g’urur” kabi konseptlar milliy mentalitetga asoslangan kognitiv model sifatida talqin etiladi.

Shunday qilib, davlat arboblari chiqishlarida auditoriyani ishontrish jarayoni lingvistik, psixologik va sotsiokulturologik omillar uyg'unligida kechadi. Tilning emotsional, pragmatik va mantiqiy resurslaridan to'g'ri foydalanish siyosiy yetakchining nutqini samarali, ta'sirchan va esda qolarli qiladi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar asosida shunday xulosa chiqarish mumkinki, davlat arboblari chiqishlari nafaqat siyosiy mazmunli nutq, balki ijtimoiy ta'sirning kuchli lingvistik vositasidir. Ularning nutqida til muloqot, ishontrish, safarbar etish va milliy birdamlikni mustahkamlash quroliga aylanadi. Lingvistik tahlil siyosiy nutqning semantik, pragmatik, stilistik va kognitiv jihatlarini ochib berib, davlat arboblarning kommunikativ strategiyalarini chuqurroq tushunishga imkon yaratadi. Etos, patos va logos uyg'unligi, leksik tanlovdagi aniqlik, sintaktik parallelizm, emotsional ifodalar va ritorik vositalar nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Shuningdek, milliy siyosiy nutqning o'ziga xosligi shundaki, u tarixiy, madaniy va mafkuraviy qadriyatlarni til orqali ifoda etadi hamda xalq ongida ishonch va birdamlik ruhini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aristotel. Ritorika. Moskva: Nauka, 1990. – 314 b.
2. Z Akhmedova. The last leaf: a masterpiece of sacrifice and hope by o. Henry. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 487-489, 2024.
3. Fairclough, N. Language and Power. London: Longman, 1989. – 259 p.
4. Chilton, P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. Routledge, 2004. – 301 p.
5. Van Dijk, T.A. Discourse and Power. Palgrave Macmillan, 2008. – 283 p.
6. Z Akhmedova, S Anorboyeva. Teaching adjectives through a box of games. Science and practice: a new level of integration in the modern world, 26-28, 2019.
7. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
8. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 432 b.
9. ZG Akhmedova. Reflection of virtual reality in the novel "animal farm" by orwell. Учёный XXI века, 16, 0.
10. Mo'minova, L. R. (2023). Results of focusing on art and culture in the new Uzbekistan. Экономика и социум, (10 (113)-2), 244-247.
11. Xusanov, H. (2021). Historical stages of Uzbek national singing art. Интернаука, (22-4), 59-60.
12. Jumayeva, M. B. (2021). Interactive Methods Used In.